

Bokomtaler

Erik Bleich (2011). *The freedom to be racist? How the United States and Europe struggle to preserve freedom and combat racism*. Oxford University Press. 205 s.

Anmeldt av Grete Brochmann

Liberales demokratier forsøker å sikre så mye frihet som mulig for sine borgere. Samtidig jobber de hardt for å bekjempe rasisme, som historisk har vist seg å være en av de mest ødeleggende kreftene i moderne samfunn. Det er ikke alltid mulig å oppnå begge disse mål samtidig, fordi samfunnsborgere kan bruke liberaldemokratiske friheter til å oppføre seg rasistisk. Hva kan samfunn gjøre når to så viktige målsettinger står i konflikt?

Den amerikanske statsviteren Erik Bleich åpner sin bok ved å plassere seg i et av vår tids vanskeligste samfunnsmessige spørsmål; verdikonflikten mellom frihet og sikring av menneskelig likeverd og respekt. Bleichs prosjekt er å analysere hva stater og samfunn gjør når disse to verdiene kolliderer. Han gjør dette ved å studere (den historisk forankrede) utviklingen i fire land – USA, Storbritannia, Frankrike og Tyskland – når det gjelder tre rettigheter; ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og meningsfrihet. Bleich studerer disse frihetene som utgangspunkt og motiv for *handling*. Han bretter ut det helt store lerretet, og ser disse rettighetsfeltene i sammenheng – og i et hundreårs perspektiv.

Hans metode er kvalitativ; innholdsanalyse av sentrale hendelser – vendepunkter – og bevisstgjørende debatter i de respektive nasjonale sammenhenger. Med utgangspunkt i disse analysene lanserer han en diskusjon om hvor mye frihet en stat og et samfunn *bør* gi rasister. Med andre ord, han kombinerer empiriske og normative tilnærminger – komparative analyser og politisk teori.

Boken begynner med Jyllandspostens publisering av Muhammed-karikaturene i 2005, og de dramatiske hendelsene som fulgte. Jyllandspostens proklamerte intensjon var å manifestere ytringsfrihet i et landskap der selv-sensur var i ferd med å kvele offentlig debatt. Meningsmotstandere hevdet at tegningene i beste fall var insensitive, i verste fall direkte rasistiske.

Plottet er etter hvert velkjent: Forsvarerne av ytringsfrihet ser denne friheten som grunnleggende for alle andre liberale friheter, og er redd for at lempinger på denne vil være starten på en glideflukt inn i sensur og selv-sensur, som på sikt vil kvele all debatt og åpne for autoritære krefter. Testen på ytringsfrihet, mener forsvarerne, er nettopp når man står overfor uttalelser man er sterkt uenig i. Derfor må takhøyden være betydelig når det gjelder for eksempel rasistiske ytringer. Den andre siden hevder at ord er våpen og har konsekvenser. Rasistiske ytringer er ikke som andre ytringer fordi de skaper større ulemper og mer eksklusjon for personer som allerede er i en samfunnsmessig ugunstig situasjon – på grunn av hudfarge, etnisitet, nasjonalitet eller religion. Ord fører til handlinger, og kan ha ødeleggende virkning for individer eller samfunn. Følgelig bør liberal-demokratiske samfunn begrense retten til å ytre seg rasistisk.

Før Bleich gir sitt bud på hvordan stater kan bidra til å håndtere denne grunnleggende verdikonflikten, går han gjennom utviklingen av lover og regelverk over tid i de fire utvalgte landene. Dette er nyttige oversikter for alle som studerer de tre rettighetsområdene ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og meningsfrihet, og kan tjene som et oppslagsverk.

Ett viktig overordnet funn i Bleichs analyse er at nasjonale konstitusjoner og internasjonal rett i kombinasjon gir relativt stort spillerom for hvordan regjeringer i liberal-demokratiske stater kan håndtere rasistiske grupper og partier. Han viser også empirisk hvordan den historiske kontekst i hvert respektive land gjennomgående har hatt sterk innflytelse på hvordan man har balansert frihetsrettighetene med ønsket om å bekjempe rasisme.

Gjennomgangen på tvers av tid, land og rettighetsområder føres fram til fem konklusjoner: For det første har det siden andre verdenskrig vært en overordnet tendens til å begrense rasisme på bekostning av frihetsområdene. Selv om det finnes noen unntak, reflekterer dette en høynet offentlig bevissthet om farene knyttet til rasisme i kjølvannet av Holocaust, den amerikanske og rasistiske Jim Crow-æraen og senere den innvandringsfiendtlige rasismen som har utviklet seg i deler av både det europeiske og amerikanske landskapet. De europeiske landene har vært tregere enn USA til å innføre lover mot rasistisk diskriminering og rasistisk motivert kriminalitet.

For det andre har denne utviklingen ikke tatt form av en glideflukt, men har snarere vært det han kaller en *slow creep*. Tiltak mot rasisme har langsomt gjort innhugg på frihetsområdene som blir studert. Det har ikke vært noen lett kamp; flere dilemmaer er ennå ikke løst, og dette er stadig et politisk mine-

landskap. Bleich selv mener frihetsrettighetene fremdeles står veldig sterkt i de fire landene.

For det tredje trekker han fram USA som et unntaksland på ett sentralt område: Staten har over tid *utvidet* friheten til å ytre seg rasistisk og organisere seg på et slikt grunnlag. Særlig skjedde dette gjennom flere Høyesterettsdommer på 1960- og 1970-tallet.

For det fjerde har USA også gått i bresjen for å *begrense* friheter på enkelte viktige områder. USA har vært den mest aktive liberal-demokratiske staten når det gjelder å etablere rettslige begrensninger på *handlinger* som springer ut av rasistiske eller diskriminerende holdninger. Som Bleich formulerer det; I USA er rasister frie til å tenke og si nesten hva som helst, men denne friheten stopper i det øyeblikket de handler på basis av holdningene.

For det femte har alle landene i viktige og vanskelige saker måttet balansere hårfint mellom grunnverdiene, og ingen liberale demokratier har valgt akkurat de samme løsningene. Følgelig, konkluderer Bleich, finnes det en rekke akseptable løsninger på hoveddilemmaet. Dermed kan de fleste rettsstater og borgere av disse med fordel sette seg inn i hvordan andre land håndterer verdikonfliktene. For å understreke dette poenget spør han retorisk; Er det virkelig nødvendig for europeiske stater å straffe Holocaust-fornekning? Hva er ulempene ved å tillate hatske rasistiske organisasjoner? Er det etisk forsvarlig og rettslig fornuftig å straffe det rasistiske elementet i hat-kriminalitet?

Forholdet mellom frihet og rasisme er utvilsomt komplekst, og Erik Bleichs nyanserte drøftinger er interessant og lærerik lesning. Hvilke normative konklusjoner trekker så Bleich av det store kartleggingsarbeidet han har gjort på den andre siden av Atlanteren? Hans overordnede normative refleksjon er at det ofte er umulig å tilfredsstille begge grunnverdier samtidig. Å forby rasistiske ytringer eller rasistiske organisasjoner kan tenkes å begrense offentlige uttrykk for rasisme, men kan sende protagonistene under jorden, der de lever videre. På den andre siden, samtidig som forbudslinjen begrenser friheten til rasister, kan den øke friheten til minoriteter som rammes av rasisme.

Forfatteren har like fullt noen anbefalinger til hvordan stater og samfunn bedre kan håndtere grunn-dilemmaet i praktisk politikk. Han anfører tre forhold som kan hjelpe oss til å finne den riktige balansen mellom ønsket om å sikre borgerne mest mulig frihet og ønsket om å bekjempe rasisme. Det er nødvendig, sier han, å ha et reflekterende forhold til *generelle prinsipper* om balanseringen av grunnverdiene. Videre må man ta den *historiske konteksten* i betraktning om hvilke friheter man setter høyest og hvilke aspekter ved rasisme

som er mest snikende, det vil si mest potensielt skadelig. Til sist må man vurdere *effektene* av lovgivning: Er kuren verre enn sykdommen?

Med andre ord, Bleich understreker at det er nødvendig med en konkret vurdering i hver samfunnsmessig kontekst hver gang. Slike vurderinger stiller store krav til refleksjon og offentlig bevissthet, og kanskje også til en oppdragerfunksjon fra statens side. Her blir forfatteren mer uklar enn han er i den empiriske delen av boka. Men det er hevet over tvil at samfunnsborgernes aktive deltakelse, gjennom diskusjon og handling, er en viktig forutsetning for utviklingen av de politiske balansekunstene. Den moralske autoriteten i beslutningene er avhengig av kvaliteten på de deliberative prosessene som fører fram til beslutningene, og dette er viktig ikke minst når det gjelder den tapende part i konflikter, heter det. Grunndevisen er at det ikke finnes snarveier, rasistiske holdninger må bli motarbeidet steg for steg, gang etter gang.

Forfatteren bruker et eksempel for å illustrere hvordan man praktisk kan håndtere balanseringskravet: "I argue that laws restricting freedom are justified if they prohibit racism that incites violence or stirs up extreme hatred, but not if they penalize forms of racism that are merely offensive, even if hurtfully so" (s. 8). Sitatet illustrerer selve problemet boka omhandler, nemlig at det vil være rom for fortolkning og forståelseskonflikter uansett. Den normative delen er bokas svakeste, men knapt noen kunne forvente at han skulle "løse" grunnproblemet politisk. Han runder selv av med å konstatere at det ikke er mulig å utradere offentlig og privat rasisme, men spør retorisk: Hvem ville ønske å leve i et samfunn som prøver på noe slikt? Ambisjonen må følgelig reduseres til å identifisere, kanalisere, kontrollere – og straffe de verste utslagene på måter som reduserer skaden for ofrene og for samfunnet. Dette, sier han, vil innebære redusert frihet, men hvis rasismen er alvorlig nok, er det en pris man bør betale.